

Geografie van goed en kwaad

Tijdens zijn studie van de klassieken raakt Andreas Kinneging doordrongen van het belang van de traditionele deugdenleer, ontsproten in de Klassieke Oudheid en bewaard gebleven in het – katholieke – christendom. Deze leer is bij uitstek het instrument voor een morele opvoeding. En die is weer essentieel, aldus Kinneging, omdat de mens nu eenmaal uit krom hout is gesneden. Of op z'n protestants: omdat de mens is geneigd tot alle kwaad. Zijn belangrijkste kritiek op het Verlichtingsdenken is dan ook dat daarin het kwade in de mens wordt genegeerd. Het boek is een kritiek op de westerse cultuur. Hij vindt het belangrijk om zich te bezinnen op de eigen cultuur en niet alleen op die van een ander.

In het kader van zijn toetreding als faculty member tot Speakers Academy® stelt Albert de Booy, oprichter en CEO van Speakers Academy®, Andreas Kinneging een aantal vragen over diens boek 'Geografie van goed en kwaad'.

Albert de Booy: In uw leven heeft u een belangrijke geestelijke ommekeer meegemaakt. Ooit geloofde u in de zegeningen van de Verlichting en Romantiek. Door uw studie van de oude Romeinen maakte uw vooroordeel (nl. dat hun politieke en ethische denken primitief en gebrekkig is) plaats voor het inzicht dat óns denken primitief is en dat het antieke denken verregaand superieur was aan het nieuwe denken dat ervoor in de plaats was gekomen. Zelfs stelt u dat met de Verlichting de ondergang begint van de westerse beschaving. Uw boodschap luidt dan ook: terug naar de bron!

Hoe moeten wij dit doen?

Andreas Kinneging: "Door ons weer te verdiepen in de bron, of liever gezegd de bronnen, van onze beschaving. Dat betekent eerst en vooral: lezen, studeren, je erin verdiepen. Niet zozeer aan de hand van secundaire literatuur, alswel door de grote werken uit onze intellectuele traditie zelf te bestuderen. Je kunt honderd boeken lezen over Plato, maar je gaat Plato pas echt begrijpen als je hem zelf leest. Echt leest. Dat wil zeggen: als een koe. Langzaam en herkauwend."

A.B.: De structuur van uw boek doet mij denken aan een muzikale compositie. Een drietal hoofddelen voorafgegaan door een opmaat en gevolgd door een coda. In totaal 24 hoofdstukken waarin u uw betoog uiteenzet en ons deelgenoot maakt van uw bevindingen. In deze filosofische sonate pleit u in de opmaat voor het nemen van rust en Bildung, niet alleen voor jezelf, maar ook voor de ander en de omgeving. U pleit voor het scheppen van orde in de chaos en het goed zorgen voor lichaam en geest. Een pleidooi voor psychische gezondheid (aandacht, respect, ascese). Een zoektocht naar het goede leven. Een zoeken naar het antwoord op de vraag 'wat is de mens?' (De alomvattende slotvraag van Immanuel Kant die de vragen wat mag ik hopen, wat moet ik doen, wat kan ik weten? samenvat). U schrijft ook over het belang van willen en kunnen (met het kennen als intellectuele component). Over de kwade wil die destructie begeert. Over het zelf kunnen en de combinatie met het kunnen van de ander (met een exponentieel resultaat). Over de intoming van de wil, omdat we immers allen uit krom hout zijn gesneden. De wil moet worden ingetoomd door

Immanuel Kant

controlemechanismen vooraf en door straffen achteraf en daar past voorzichtigheid, immers ook de controleurs en straffers zijn uit krom hout gesneden. In dit kader moet ik denken aan een spreuk van Paulus: 'ik doe het goede niet dat ik wil, maar het kwade dat ik niet wil'.

Stuiten we hier niet op het menselijk tekort nl. we willen wel, maar we kunnen niet? Ofwel is het verschil tussen die twee niet 'lijden', onze condition humaine ?

A.K.: "Ja, U heeft gelijk. Eén van de belangrijkste oorzaken van het lijden is, dunkt me, het onvermogen van de mens daadwerkelijk voor elkaar te krijgen wat hij voor elkaar zou willen krijgen. Vaak lukt dat gewoon niet. Het kan om van alles gaan. Kleine zaken als op tijd komen en grote zaken als je huwelijk goed houden. Dat is inderdaad een belangrijk aspect van de menselijke conditie, of - scherper uitgedrukt - het menselijk tekort. Maar er is ook nog een ander aspect. Vaak kunnen we het eigenlijk wel, maar willen we niet. Dat brengt ons op het mysterie van de wil, dat merkwaardige fenomeen. Er bestaat zoiets als wilskracht, maar ook wilswakte. Daarover had Paulus het. Maar er bestaat ook zoiets als een goede wil en - angstaanjagend - het tegenovergestelde: de kwade wil. Die veroorzaakt ook veel lijden."

(Cf. het grafschrift van Ovidius: 'heu, patior telis, vulnera facta meis'; 'helaas, al mijn wonden zijn mij door mijn eigen pijlen toegebracht').

**Apostel Paulus:
'Ik doe niet het goede dat ik wil, maar het kwade dat ik niet wil'**

Plato

A.B.: In het hoofdstuk over persoonlijke ethiek spreekt u over spiritueel kapitaal. U verstaat hieronder de voorraad individuele deugden die u verdeelt in zelfoverstijgende deugden zoals moed, ijver, volharding en inventiviteit en zelfbeheersingsdeugden zoals zelfdiscipline, spaarzaamheid, netheid, bedachtzaamheid en gematigdheid. Ze helpen de mens zijn zwakheid te overwinnen. U stelt dat de mens van nature een woeste barbaar is die moordt en rooft. Door indamming van de woestheid begint de beschaving en ontstaat er een constructieve activiteit zoals goede zorg voor zichzelf, voor de ander en voor de wereld. Een goed leven (en daar gaat het eigenlijk allemaal om) geeft gestalte aan de belangrijkste deugden (de Platoons-Ciceroonse kardinale deugden), te weten rechtvaardigheid, verstandigheid, moed en gematigdheid.

Kan de mens zichzelf indammen? En kan hij zich 'trainen' in deze deugden? Of heeft hij die deugden in aanleg, van nature?

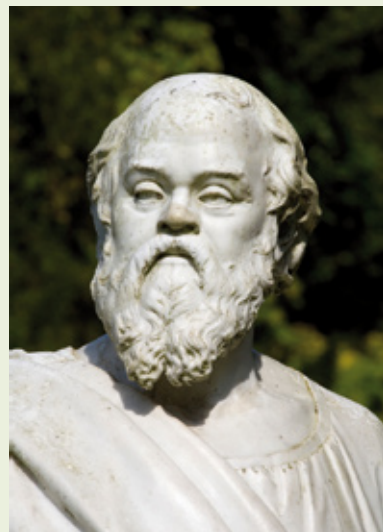
A.K.: "Een zeer belangrijke vraag! Eén van de hoofdvragen van Socrates. Is morele opvoeding mogelijk? Kan een mens worden 'getraind' in moed, bijvoorbeeld, of in zelfbeheersing? Kan hij door zijn opvoeding waarlijk moedig of gematigd worden, waar hij dat eerst niet was? Kan het karakter net zo gevormd worden als het verstand? Het antwoord is, lijkt me, tot op zekere hoogte. Zoals je iemand met een laag IQ maar weinig bij kunt brengen, zo kun je ook iemand met een aangeboren neiging te schransen, maar moeilijk leren zich met eten te beheersen. Er moet dus ook iets zijn van een natuurlijk aanleg. Dat maakt echter 'training' niet overbodig. Integendeel. Zoals het verstand getraind kan en moet worden, zo kunnen en moeten ook kwaliteiten als moed en zelfbeheersing getraind worden. Oefening baart kunst, zeggen we niet zomaar."

A.B.: Een van de meest misbruikte begrippenparen is het paar 'waarden en normen'. We bedoelen hiermee morele waarden en normen, waarbij de waarden in de mens liggen besloten en de normen van buitenaf worden opgelegd in de vorm van geboden of verboden. U noemt voorbeelden van morele waarden zoals rechtvaardigheid, trouw, dapperheid, oprechtheid, bescheidenheid,

vriendelijkheid. We spreken over een deugd als een waarde door een persoon wordt belichaamd. De morele waarden staan in het Grieks-Romeinse en christelijk-humanistische denken hoog in de waardenhiërarchie, boven vitale, esthetische en economische waarden. U schetst een lijn van Socrates via het christendom naar Kant (met de door de laatste geformuleerde categorische imperatief), die deze opvatting verwoordt. Daartegenover stelt U een lijn van de sofisten via Hobbes naar de Verlichting en onze tijd, die met name vitale waarden, als leven en macht, maar ook economische waarden als rijkdom, en soms zelfs esthetische waarden, boven ethische waarden stelt. Ethische waarden worden in deze laatste lijn hooguit gezien als middelen ten behoeve van de eerder genoemde vitale en andere waarden. Zo gezien zijn ethische waarden er ten behoeve van bijvoorbeeld het overleven, of de macht.

Leidt dit alles niet tot een goedkoop politiek en individualistisch opportunisme? Plukken we daar nu niet de wrange vruchten van in de vorm van allerhande crises (zie grafschrift Ovidius)? Is er primair niet sprake van een existentiële crisis?

A.K.: "Eens. Als ethiek slechts een middel is ten behoeve van iets anders, dan is het te weinig. Variërend op Kant: men moet de ethiek ook altijd zien als doel op zich. In dit verband zou je kunnen stellen dat een groot deel van de aandacht die er momenteel is voor ethisch ondernemen niet meer is dan opportunisme, ingegeven louter door zorg om de portemonnee. Ander voorbeeld: iemand die alleen maar niet steelt uit angst gepakt te worden, is niet echt eerlijk. Ook hij is een opportunist, in de letterlijke zin van het woord. Als hij de kans krijgt, steelt hij namelijk wel. Een samenleving van dergelijke opportunisten roept een enorm controleapparaat op, om ze in de hand te houden. Maar omdat ook dat apparaat zal bestaan uit opportunisten, zal er alom corruptie en machtsmisbruik zijn. Geen prettig idee!"

Socrates

A.B.: "Rechtvaardig is alleen hij die de wil bezit ieder het zijne te geven (suum cuique tribuere). Het is een deugd die verworven moet worden aangezien iedereen van nature de neiging heeft zichzelf voor te trekken. Dit laatste spruit voort uit angst, onmatigheid en onverstandigheid. Rechtvaardigheid vereist een herstel van integriteit en een ongedaan maken van schade, een quid pro quo. Er is sprake van vereffening. Kwijtschelding om niet van een morele schuld (ofwel vergeving) ontbreekt bij de Grieken en Romeinen, maar neemt daarentegen een centrale plaats in in het christendom. Vergeving is alleen mogelijk als er sprake is van berouw. U stelt dat vergeving een condicio sine qua non is voor sociale harmonie. U houdt een pleidooi voor eerherstel van de vergeving en voor

het in praktijk brengen van de naastenliefde.

Hoe wilt u dit bewerkstelligen als een groot deel van de huidige generatie vindt dat goed en kwaad voor iedereen anders ligt (dit in lijn van de sofisten)?

A.K.: "Het vigerende morele relativisme is een product van de jaren zestig van de vorige eeuw. De wortels van het relativisme zijn veel ouder, maar in die tijd werd het, voor het eerst in de wereldgeschiedenis eigenlijk, de morele filosofie van de massa. Het wordt de kinderen nu met de paplepel ingegoten. Ik beschouw dit als een immens probleem. Misschien wel het grootste probleem van onze tijd. Het maakt namelijk weerloos tegen het kwaad. Je kunt immers niets meer echt absoluut kwaad noemen. Ik maak soms studenten mee die zo verdwaasd zijn door het relativisme dat ze zelfs ontkennen dat de Holocaust een voorbeeld is van een absoluut kwaad. Wat valt hiertegen te ondernemen? Aangezien het om ideeën gaat en ideeën alleen kunnen worden bestreden met betere ideeën, is mijn antwoord: blijven spreken met hen. Blijven proberen hen te overtuigen dat het morele relativisme niet de hoogste waarheid is. Bijvoorbeeld door te laten zien hoe belangrijk noties als vergeving, berouw en naastenliefde zijn. Als je ze goed tot je door laat dringen, zijn ze niet weg te relativiseren."

A.B.: U stelt dat de mens is geneigd tot alle kwaad. Niet gedoemd, maar slechts geneigd. Er blijkt een strijd te woeden in ons innerlijk tegen het kwaad in onszelf. Wij blijven zelf onze ergste vijand. Deugden bewaren de mens voor het kwaad dat in hemzelf ligt. Dit is des te belangrijker omdat het kwaad de tendens heeft te escaleren. Bovendien is het kwaad besmettelijk. Wij staan bloot aan de verleiding van de zeven hoofdzonden (hoogmoed, hebzucht, wellust, toorn, gulzigheid, afgunst, traagheid). Je vraagt je af hoeveel moeite het kost om een deugzaam leven te leiden, de gevaren die op ons loeren in ogenschouw nemend.

Waar kunnen we uiteindelijk de sleutel vinden tot rust en tot innerlijke ommekeer (metanoia)? Is de 'strijd in onszelf' dezelfde strijd die bij de Islam bekend is onder de term 'Heilige Oorlog' (Jihad)?

A.K.: "Om met de laatste vraag te beginnen, omdat die het makkelijkst is: ja. Wat de moslims de 'jihad' noemen is eerst en vooral de strijd tegen jezelf, tegen het lagere of het kwaad in jezelf. Vandaar ook dat ze in dit verband spreken van 'de grote jihad'. Een interessante overeenkomst met onze eigen traditie, zoals er trouwens vele meer zijn. De gedachte, die je tegenwoordig nogal eens hoort, dat de Islam een volstrekt

Adam Smith: 'Mercy to the guilty is cruelty to the innocent'

andere visie op mens en maatschappij zou impliceren dan die van onze eigen traditie, is onjuist. Natuurlijk zijn er verschillen, maar er zijn net zo veel of meer overeenkomsten. Manicheïsme is niet op zijn plaats.

Publicaties

Andreas Kinneging schrijft veelvuldig in Trouw populair-wetenschappelijke stukken over de klassieke deugdenleer. Hij ontdekte de realistische fenomenologie van filosofen als Edmund Husserl, Max Scheler, Nicolai Hartmann, Adof Reinach, Dietrich von Hildebrand, Aurel Kolnai, en vele anderen. Van Nicolai Hartmann gaf hij een nieuwe editie uit van 'Ethics'. In 2005 verscheen 'Geografie van goed en kwaad', een verzameling filosofische essays die Kinneging in het voorafgaande decennium schreef. Voor dit boek ontving hij in 2006 de Socrates-wisselbeker.

- (2008) Het goede leven. Een briefwisseling (met Piet Gerbrandy). Uitgeverij Meulenhof. ISBN 9789029081566
- (2006) Geografie van goed en kwaad. Filosofische essays. Uitgeverij Het Spectrum. ISBN 9789027428257
- (2004) Loyalty in the modern world, Modern Age XLVI, pp.66-73
- (2002-2004) Nicolai Hartmann: Ethics, edited by A.A.M.Kinneging, 3 vols. New Brunswick NJ: Transaction Publishers. With extensive introductions.
- (2001) Realist Phenomenology and the Foundations of Natural Law. The vindication of the moral order in the works of Scheler, Hartmann, and Hildebrand, American Journal of Jurisprudence XLVI, pp. 257-275.
- (2000) Het Conservatisme. Kritiek van verlichting en moderniteit, Philosophia Reformata LXV, pp. 126-153.
- (1997) Aristocracy, Antiquity, and History. Classicism in political thought. New Brunswick NJ: Transaction Publishers.

Dat brengt me op uw eerste vraag. Ik denk dat de sleutel tot innerlijke rust en harmonie ligt in het in de pas lopen met wat wel eens genoemd is 'de orde der dingen' of 'de natuurwet' of, in een andere cultuurkring 'de tao'. Er bestaat iets wat je een wet zou kunnen noemen, die niet gemaakt is door de mens en ook niet door hem veranderd kan worden, die besloten ligt in de aard der dingen. Deze wet gebiedt ons een aantal zaken en verbiedt andere. Als we haar overtreden zijn er onherroepelijk negatieve consequenties. In onze verhouding met anderen, maar ook innerlijk. We verliezen onze rust, onze balans. Het vinden en vasthouden van die wet is jammer genoeg voor ons mensen heel lastig. Het is een voortdurend zoeken ernaar. Steeds weer gaan we de mist in. Daar is weinig aan te doen, behalve dan te beseffen dat het zo is en de bereidheid te hebben tot verandering. Dat is denk ik wat onder metanoia wordt verstaan."

A.B.: In uw boek legt u uit dat het gezin traditioneel als basiseenheid wordt gezien van de sociale, politieke en religieuze orde. Zonder goede huwelijken geen goede gezinnen, zonder goede gezinnen geen goede maatschappij. Het beeld van het gezin is in de loop der tijd enorm veranderd. Het 'gezin als veilige haven in een harteloze wereld' is een romantisch beeld. Sedert de zestiger jaren van de vorige eeuw en met name nu, begin 21ste eeuw, wordt het gezin meer gezien als een privé aangelegenheid waarvoor men een contract afsluit.

Het staat alle individuen vrij een dergelijk contract aan te gaan zolang zij dit uit vrije wil doen. Er is dan zo gezien geen goede basis voor het onderscheid tussen mensen van verschillend en mensen van hetzelfde geslacht, of tussen bloedverwanten en niet-bloedverwanten. Zelfs polygamie zou contractueel kunnen moeten worden vastgelegd (sic). Het is uitsluitend de instemming die telt. U geeft aan dat er in feite geen fundamenteel verschil is met bijvoorbeeld een arbeidscontract. Dit komt allemaal heel zakelijk over en staat lijnrecht tegenover onze opvattingen van het huwelijk en van de liefde. En toch lijkt het alsof wij allen op een natuurlijke manier naar deze 'verzakelijking en juridificering' toegroeien. Hoe komt dat?

A.K.: "Dat komt doordat onze ideeën over goed en kwaad niet bestaan uit losse gedachten, maar altijd deel uitmaken van het grote geheel waarin ze passen. Je zou dat een ethische wereldbeschouwing kunnen noemen. Wie gelooft in de ethische theorie dat alles wat mensen doen goed is, zolang er sprake is van wederzijdse instemming en geen schade aan derden, kan niet anders dan uiteindelijk concluderen dat polygamie, het huwelijk tussen vader en dochter en wat dies meer zij, gelegaliseerd moet worden. Ik zeg opzettelijk 'uiteindelijk', omdat de emoties de logisch dwingende conclusie een hele tijd kunnen tegenhouden. Maar uiteindelijk zullen ze moeten wijken voor wat de rede lijkt te dicteren. Aan zo'n intellectuele kooi, waar ik zelf trouwens heel wat ervaring mee heb, kun je alleen ontsnappen als je erin slaagt de beperkingen van de betreffende ethische wereldbeschouwing als geheel in te zien."

A.B.: In uw hoofdstuk 'Publieke ethiek' laat u zien dat morele eisen die aan een persoon moeten worden gesteld evenredig toenemen met zijn maatschappelijke positie. Aan de politieke, bestuurlijke en militaire elite moeten de hoogste morele eisen worden gesteld, veel hoger dan aan het gewone volk. U geeft aan dat de studie van de humaniora (de studie van de mens met als doel het doorgronden van de menselijke conditie en hem te helpen zelf een deugdzaam mens te worden) en de ontwikkeling van de kardinale deugden en een grondige vorming (Bildung) de voorwaarden scheppen om uit te groeien tot een deugdzaam mens. Dan is men klaar voor de functie van ambtsdrager en ambtenaar. Dit is een aristocratisch model, gedreven door de gedachte dat de moreel besten dienen te regeren.

Hoe kwalificeert u het niveau van de doorsnee ambtsdrager en ambtenaar in Nederland?

A.K.: "Van de ambtenaar als een 7. Het kan beter, maar ook veel slechter. Van de ambtsdrager - Kamerleden, ministers, burgemeesters etc. - als een 5. Het kan nog slechter, maar ook veel beter."

A.B.: De soevereiniteit van de staat waarborgt de vrede en de veiligheid van haar onderdanen. Zonder een dergelijke soevereiniteit heersen wanorde, twist en oorlog en dus armoede. De basis is een geweldsmonopolie van de staat ('zwaarmacht'). U definieert de rechtsstaat als een soevereine staat die door het recht wordt beheerst. Moet

recht volgens u een waarborg zijn tegen de staat, een institutie die het optreden van de staat aan banden legt en zo willekeur en tirannie voorkomt, of voorbehouden zijn aan de staat, ofwel het recht als een instrument van de staat?

A.K.: "Wat mij betreft allebei. Een rechtsstaat kenmerkt zich juist door dit tweezijdige karakter van het recht. Het is ten eerste het instrument van de staat om de orde te handhaven. Zonder recht zou er immers anarchie heersen. Het leven van de mens zou eenzaam zijn en arm, ellendig, beestachtig en kort, om de beroemde woorden van Thomas Hobbes te citeren. Maar het recht mag niet ontaarden in een onderdrukkingssysteem, dat van de onderdanen slaven maakt. Daarom moet het ook altijd een waarborg zijn tegen de staat. Vandaar dat de rechtsbescherming van het individu zo belangrijk is."

Juvenal:
'Quis custodiet ipsos custodes?'
(Wie zal de bewakers bewaken?)

A.B.: Met de toenemende macht van Europa zal over afzienbare tijd de Nederlandse soevereiniteit ophouden te bestaan.

Hoe staat u tegenover deze mogelijkheid?

A.K.: "Anders dan vele anderen sta ik daar positief tegenover. Naar mijn smaak staan we als Europeanen voor een simpele, maar o zo belangrijke keuze. Of we kunnen ervoor kiezen een verzameling van kleine en wat minder kleine staatjes te blijven, die het als puntje bij paaltje komt nooit met elkaar eens zijn en die zich altijd het recht blijven voorbehouden op dat soort momenten hun eigen weg te gaan. Of we kunnen opgaan in één grote Verenigde Staten van Europa. Dat laatste lijkt me verreweg het verstandigst, gezien de ontwikkeling van de mondiale machtsverhoudingen. De macht zal de komende honderd à tweehonderd jaar komen te liggen bij een klein aantal zeer grote staten: de Verenigde Staten van Amerika, China, India, Rusland en Brazilië wellicht en misschien nog één of twee andere staten. We kunnen als Europeanen kiezen: of meedoen met deze giganten, op voet van gelijkheid, of ten prooi vallen aan een van hen. De oude Grieken in de vierde eeuw voor Christus lukte het ook niet, ondanks Demosthenes' oproepen daartoe, zich te verenigen tegen de Macedoniërs. We kennen de gevolgen....."

A.B.: Sedert 100 jaar gaat de staat meer en meer over tot regelgeving en sedert de zestiger jaren van de vorige eeuw is dit uitgemond in een ongekende vloed van regelgeving van staatswege. In haar verlengde ontstond een enorm groeiend ambtenarenapparaat. Dit alles met oogmerk de burger te verzorgen 'van de wieg tot het graf'. Hoe verhoudt de verzorgingsstaat zich nu ten opzichte van de rechtsstaat?

A.K.: "Goede vraag. Lastig om in kort bestek antwoord op te geven. Links heeft altijd beweerd dat de verzorgingsstaat de rechtsstaat pas werkelijk realiseert. Onder het motto van Marx: wat heb je aan je rechten, als je geen hemd aan je lijf hebt, niets te eten en geen huis om in te wonen? Daar zit natuurlijk veel in. Als je geen geld hebt om een advocaat te betalen, blijft het recht op een eerlijk proces wel erg abstract. Het is dus goed dat er een toevoegingssysteem bestaat, dat advocaten van staatswege subsidieert ten behoeve van minder draagkrachtigen. Een mooi voorbeeld van een verzorgingsstaatsarrangement dat de rechtsstaat versterkt. Maar dit is niet het hele verhaal. Want de verzorgingsstaat kan ook de rechtsstaat ondermijnen. Een voorbeeld: de verzorgingsstaat is een gigantisch systeem van financiële subsidies aan allerlei individuen en organisaties. Dat roept fraude op. De mens is nu eenmaal tot het kwade geneigd. Om fraude tegen te gaan zijn er controles nodig. En hoe meer subsidies er zijn hoe meer controles er zullen moeten zijn. En omdat de mens steeds slimmere methodes bedenkt om de controleurs te misleiden, zullen die controles steeds scherper en indringender moeten zijn. Het gevolg is een steeds verder gaande aantasting van één van onze belangrijkste rechtsstatelijke rechten: het recht op privacy, het recht om met rust gelaten te worden."

A.B.: In een democratie bestaat altijd de verleiding voor de meerderheid te regeren ten koste van de minderheid. Maar dit is niet de bedoeling van de democratie. De regering is er ten behoeve van het gehele volk, niet ten behoeve van de meerderheid van het volk. Dit is een morele plicht. U schrijft dat er twee belangrijke eisen aan de democratie kunnen worden gesteld. Ten eerste dient de meerderheid altijd zo veel mogelijk rekening te houden met de opvattingen en de wensen van de minderheid en de minderheid voortdurend uit dezelfde personen bestaan. Als hieraan niet wordt voldaan dan is er sprake van een 'tirannie van de meerderheid' (A. de Tocqueville). Om deze perversie te voorkomen stelt u dat representatie, machtenscheiding en checks and balances de belangrijkste waarborgen zijn om tirannie en anarchie te voorkomen.

Kunt u de lezers uitleggen hoe het, in dit licht, is gesteld met de verhouding in Nederland tussen parlement en regering?

A.K.: "Niet bijster goed, ben ik bang. Het parlement heeft allang zijn onafhankelijkheid tegenover de regering verloren en kan haar dus niet goed controleren. Dat komt omdat we in Nederland doorgaans meerderheidskabinetten hebben gehad,

John Stuart Mill:
'De menselijke natuur is geen machine die men naar een model kan bouwen'

die functioneren op basis van botte macht over de meerderheid van de Kamerleden. Dat heet 'fractiediscipline'. Elk Kamerlid van een regeringsfractie wordt geacht met zijn fractie mee te stemmen in de Kamer. En wat de fractie stemt wordt goeddeels bepaald in de partijtop, die verdeeld is over de regering en de fractietop. De echte macht in Nederland hebben dus die paar mensen die de partijtop uitmaken van de regerende partijen. Een hele kleine oligarchie. Als je hen ernaar vraagt, zeggen ze steevast: het is weliswaar niet zo fraai, maar het moet, anders wordt het parlement een Poolse Landdag en dan wordt het land onregeerbaar. Ik geloof er niets van. In Scandinavië bestaan al sedert decennia minderheidskabinetten, die steeds weer met het parlement in de slag moeten om tot een besluit te komen. Heerst daar soms anarchie?"

A.B.: In uw hoofdstuk over rechtspositivisme, rechtsstaat en natuurrecht stelt u vast dat de hamvraag is of het natuurrechtelijk denken, de morele orde, kan worden verankerd. U laat Nicolai Hartmann aan het woord. Hartmanns uitgangspunt is de vraag wat de inventaris is van het Zijn (de wereld). Hij onderscheidt twee zijnswijzen: het reële zijn en het ideële zijn. Het reële zijn omvat alles wat bestaat in tijd en ruimte (spatio-temporeel) ofwel het Dasein (existentia). Naast deze reële sfeer onderscheidt Hartmann de sfeer van het ideële zijn, die alle ideële entiteiten omvat. Deze kenmerken zich daardoor dat ze niet in tijd en ruimte bestaan. Er is geen Dasein maar slechts Sosein, essentia, met als voorbeeld bv. de wiskundige grootheden.

Bestaat er ook een ideële essentie van de morele waarden? En zo ja, is die notie aangeboren of aangeleerd?

A.K.: "Dat morele waarden een ideëel en dus objectief en vooraf gegeven zijn, maakt precies de kern uit van het natuurrechtsdenken. Mijn boek, de 'Geografie van goed en kwaad' is een uiteenzetting en een verdediging van deze gedachte. De heersende opvatting in de natuurrechtstraditie over de vraag hoe de waarden kunnen worden gekend is dat wij mensen daar als het ware een zintuig voor hebben. Wij 'zien' ze. Niet met ons lijfelijke oog, maar met ons 'geestesoog'. Sommige natuurrechtsdenkers spreken overigens liever van 'aanvoelen', om te benadrukken dat het niet alleen een zaak is van het verstand, maar ook van het gevoel. Niet iedereen voelt de waarden overigens evengoed aan. Sommige mensen zijn zelfs volledig waardenblind. De meesten zien bepaalde 'regio's' van waarden beter dan andere. Ook tussen culturen zijn wat dit betreft verschillen. In bepaalde culturen worden bepaalde waarden sterk benadrukt, in andere weer andere. Dat is niet omdat de waarden relatief zijn, maar omdat ons zicht op de waarden beperkt is, zouden natuurrechtsdenkers zeggen."

A.B.: Welke adviezen zou u willen geven aan de aankomende generatie met betrekking tot de nabije toekomst?

A.K.: "Tolle et lege: neem en lees. Niet veel, maar het beste wat ooit is gezegd en gedacht." 🎓

Van de redactie

De Teldersstichting

De Teldersstichting is de liberale denktank van Nederland. Het is een onafhankelijk wetenschappelijk bureau ten behoeve van het liberalisme, gelieerd aan de VVD.

Axiologie

De bestudering van waarden, vooral intrinsieke waarden (zoals die binnen de ethiek, esthetiek en religie), maar ook instrumentele waarden (zoals in de economie), in het bijzonder met betrekking tot de manier waarop zij kunnen worden gekend of ervaren, hun aard en soort en ontologische status.

Deontologie

De deontologie is een ethische stroming, die uitgaat van absolute gedragsregels. Iets wat slecht is, is volgens een deontoloog altijd slecht, ook als de uitkomst goed zou zijn. Zo wordt martelen afgekeurd, ook als daar levens mee gered kunnen worden. Een handeling is moreel als je tegelijkertijd kunt willen dat ieder ander op die manier zou handelen. De belangrijkste representant was Immanuel Kant. Tegenwoordig ook bijvoorbeeld filosoof John Rawls en een organisatie als Amnesty International. Tegenover deontologie staat de teleologie, waarvan het utilitarisme (ook wel utilisme) een voorbeeld is. De teleoloog stelt dat het goede datgene is dat het grootste voordeel oplevert en het utilisme stelt vervolgens dat dit het grootste goed voor het grootste aantal mensen moet zijn.

Edmund Burke Stichting

De EBS biedt een platform voor het conservatisme in Nederland. Ze is vernoemd naar de conservatieve filosoof en politicus Edmund Burke, algemeen beschouwd als grondlegger van het conservatisme als filosofische stroming. De stichting werd eind 2000 opgericht door onder anderen Andreas Kinneging, Joshua Livestro en Bart Jan Spruyt. Belangrijkste doel van de stichting is om een 'aristocratie binnen de democratie' te stichten, een nieuwe elite die wordt ingewijd in de klassieke bronnen van de Grieks-Romeinse oudheid en de joods-christelijke ethiek. Centraal staan een herstel van waarden en fatsoen. Ook een opvoeding en onderwijs in de Great Books traditie. De EBS staat een slanke overheid voor.

Conservatisme

Het conservatisme is een politieke, ethische en culturele gezindheid die zich grondvest op de traditie. Doorgaans wordt de achttiende staatsman Edmund Burke gezien als de grondlegger van het conservatisme. De Britse filosoof Roger Scruton (ook faculty member van Speakers Academy®) stelt dat de grondslagen liggen in autoriteit en trouw, constitutie en de staat, recht en vrijheid, eigendom en de autonome institutie. Bekende conservatieven waren bijvoorbeeld Winston

Churchill en Margaret Thatcher. Een van de belangrijkste liberaal-conservatieve denkers is Alexis de Tocqueville (Frans socioloog uit de 19de eeuw).

Andreas Kinneging: "Het conservatisme kan worden samengevat als de wereldbeschouwing die, in reactie op Verlichting en Revolutie, een welbewuste verdediging is van het christelijke en klassieke erfgoed contra de nieuwe liberale en socialistische wereldbeschouwingen, die uit Verlichting en Revolutie zijn ontstaan."

Aurel Kolnai

Belangrijk filosoof en politiek theoreticus uit de 20ste eeuw (1900-1973), geboren in Hongarije.

Nicolai Hartmann

Duits filosoof (1882-1950), geboren in Riga. Boris Pasternak en Hans-Georg Gadamer waren belangrijke studenten van hem.

Edmund Husserl

Joods-Oostenrijks-Duitse filosoof (1859-1938) en grondlegger van de fenomenologie, de leer van de verschijnselen.

Dietrich von Hildebrand

Duits-katholiek filosoof en theoloog die door Paus Pius XII, de 20ste eeuwse Doctor van de Kerk werd genoemd (informeel). Belangrijk ethicus en ook als zodanig erkend door Paus Benedict XVI (Ratzinger)

Max Scheler

Joods-Duits filosoof (1874-1928), vooral bekend geworden voor zijn werk in de fenomenologie en wijsgerige antropologie. Hij is voorzitter van de filosofische methode van de oprichter van de fenomenologie, Edmund Husserl. De Spaanse filosoof Ortega-y-Gasset noemde hem 'de eerste mens in het filosofisch paradijs'.

Adolf Reinach

Duits filosoof, fenomenoloog en rechtstheoreticus (1883-1917).

Categorische imperatief

De categorische imperatief is op een aantal manieren geformuleerd. Twee ervan zijn dat men alleen moet handelen op de manier waarvan je zou willen dat iedereen zo zou handelen. Een andere formulering is dat men zelf of via anderen de mensheid nooit slechts als middel maar tegelijkertijd altijd als doel moet beschouwen.

Prof. dr. A.A.M. Kinneging (Andreas)

Andreas A.M. Kinneging, geboren in 1962, is verbonden als hoogleraar rechtsfilosofie aan de Universiteit Leiden en wordt beschouwd als een van Nederlands meest vooraanstaande conservatieven.

Opgegroeid in een katholiek gezin in Zeeland, studeerde hij politieke wetenschappen aan de Katholieke Universiteit Nijmegen waar hij zijn doctoraal in 1984 cum laude behaalde. Hij promoveerde in 1994, ook cum laude, op het proefschrift 'Aristocracy, antiquity and history, classicism in political thought'. In zijn dissertatie laat hij zien hoe de Europese aristocratie diepgaand werd beïnvloed door het Romeinse denken over moraal, samenleving en staat.

Van 1984 tot 1986 werkte Andreas Kinneging als wetenschappelijk medewerker van de Teldersstichting (het wetenschappelijk bureau van de VVD) en in deze jaren publiceerde hij vele liberale geschriften, waaronder 'Liberalisme: Een speurtocht naar de filosofische grondslagen', waarin de jonge auteur het ontplooiingsliberalisme en het utilitaristische liberalisme tegenover elkaar plaatste. Hij brak een lans voor de laatste variant en vond Frits Bolkestein en Paul Cliteur aan zijn zijde. Door velen werd Kinneging beschouwd als de 'huisideoloog' van de VVD. Hij was onder meer actief als ghost writer voor Bolkestein, die partijleider was van 1990 tot 1998. In 1999 zegde Kinneging zijn lidmaatschap van de VVD op omdat hij gaandeweg teleurgesteld was geraakt in het niveau van het intellectueel debat binnen de VVD.

In 1986 en 1987 was hij beleidsmedewerker bij het Ministerie van Financiën en in dat laatste jaar maakte hij de overstap naar de universiteit van Leiden. Na van 1987 tot 1990 als NWO-bursaal verbonden te zijn geweest aan het onderzoekscentrum Sturing en Samenleving van de Leidse Universiteit werd hij er in 1990 universitair docent bij de afdeling Politicologie. Studenten van hem waren onder anderen journalist Pieter van Os, de politica Ayaan Hirsi Ali en conservatief activist Joshua Livestro.

In 1996 stapte Kinneging over naar de rechtenfaculteit, waar hij werd benoemd tot universitair hoofddocent en vervolgens tot hoogleraar in de filosofie van het recht. Hij aanvaardde dit hoogleraarschap op 1 augustus 2004 en hield op 17 mei 2005 zijn oratie in het Academiegebouw, met een pleidooi voor het belang van de klassieke traditie in de vorming van juristen. Zijn vakgebied beslaat de rechtsfilosofie, politieke filosofie, ethiek, axiologie, deontologie en constitutionele theorie.

Vanaf eind 1999 animeerde Kinneging een publiek debat over het conservatisme, dat uiteindelijk culmineerde in de oprichting van de denktank de Edmund Burke Stichting, waarvan Kinneging voorzitter werd. Hij is lid van het Republikeins Genootschap en momenteel voorzitter van de raad van aanbeveling van de voornoemde Edmund Burke Stichting.

andreaskinneging@speakersacademy.eu